

Van 'bushcraft' tot grote weerschijnvlinder

~ Pieter Blondé en Guido Tack

Educatief natuurbeheer in Bos t'Ename

Het zaligmakende nietsdoen

Natuurvriendelijk bosbeheer kan simpel zijn. Koop een stuk grond, zet er een grote omheining rond zodat niemand er in komt en doe verder *niets*. Als we niets doen zullen de hooilanden, grasweiden en akkers vanzelf verbossen. In het bestaande bos zal spontaan steeds meer dood hout komen. Daar zullen zeer veel paddenstoelen, kevers, spechten,... van profiteren. Maar verliezen we dan niet aan biodiversiteit? Hooiland bloemen, grasland paddenstoelen, heel wat vogels van open habitat,... zullen verdwijnen. Zelf de meeste dagvlinders leggen het loodje in een nietsdoenbos omdat het er veel te donker is. Zijn er geen ander oplossingen mogelijk waarbij we de bestaande biodiversiteit zo veel mogelijk trachten te behouden, liefst nog laten toenemen? Ja die zijn er. Maar dan moet de mens terug deel worden van die natuur.

Biodiversiteit in de Middeleeuwen

Tijdens de Middeleeuwen was de mens in alle Vlaamse bossen een deel van het bos. Bossen dienden bijna alle minstens voor zeer intensieve houtproductie en/of jacht. Onze middeleeuwse bossen hadden voor zover we weten een hogere diversiteit aan bv. planten, vogels, reptielen, amfibieën,... dan onze huidige bossen. In Bos t'Ename werden voor het beheer lessen getrokken uit het verleden om zo het natuurreservaat een mooie en (bio-)diverse toekomst te geven. Wie hierover meer wenst te weten kan 'Bossen Van Vlaanderen' lezen.

Natuurbeheer in Bos t'Ename

Voor de aankoop als natuurreservaat telde Bos t'Ename 60 ha bos. Momenteel is door het natuurbeheer de oppervlakte bos en wastine verdubbeld. In het oude bos worden grote stukken volledig met rust gelaten, het zogenaamde nietsdoen beheer. Percelen die te homogeen zijn naar soortensamenstelling of leeftijdsopbouw worden actief omgevormd; m.a.w. een deel van de bomen wordt omgezaagd en afgevoerd. Na omvorming worden het ook nietsdoen percelen of middelhout percelen. In en rond het bos worden percelen gehooïd, dreven gemaaid, plekken van bramen en

bladval ontdaan, bomen geknot,... m.a.w. over grote oppervlaktes grijpt de mens actief in. Met dit artikel willen we aangeven dat de strijd om het behoud en eventuele vergroten van de biodiversiteit creatief beheer vergt waar de mens ook een bepaalde plaats in heeft. Dagelijks is het voor beheerders zoeken tot hoe ver de slinger van menselijke invloed mag/moet doorslaan.

Wastine is een landschapsbeeld waarbij bomen, struwelen, bossen in een lappendeken worden afgewisseld met kort grazige stukken. Historisch zijn wastines ontstaan door overbegrazing.

Hakhout is een boom of struik die vlak boven de stambasis gekapt wordt en weer kan uitlopen. Na een cyclus van enkele jaren wordt er telkens opnieuw gekapt.

Middelhout is een bosbeheervorm waarbij in een perceel hakhout overstaanders blijven staan.

Koken kost geld

Door het kappen van grote bomen kan je geld verdienen. Maar het zonder schade aan de bodem afzetten van hakhout is zeer arbeidsintensief en kost daardoor meer dan het opbrengt. Hetzelfde geldt voor het maaien van bramen, strooiselroof, kleinschalig hooilandbeheer,... Gelukkig is Bos t'Ename een erkend natuurreservaat en kan het daardoor van de Vlaamse overheid op jaarlijkse beheersubsidies rekenen. Helaas zijn die subsidies zo beperkt dat ze bijna volledig op zijn aan materiaalkosten voordat er nog maar één arbeider aan de slag gaat. Gelukkig is Natuurpunt zo creatief in het zoeken van werkingsmiddelen om een deel van het werk door gespecialiseerde arbeidersploegen te laten uitvoeren. Maar dit is ruim onvoldoende om de doelstellingen te bereiken die in het beheerplan staan.

Grote weerschijnvlinder foto: Lucien Vanden Daele

Buurtwerking

U voelt het al aankomen. Om aan degelijk natuurbeheer te kunnen doen zijn slimme plannen en vele, vele vrijwilligers nodig. Werkgroep Bos t'Ename startte hiervoor een buurtwerking op. 1 à 2 keer per maand wordt met de burens van het bos samen gewerkt in het natuurreservaat. 1 keer per

samen goed voor 168 mandagen. Dat is gigantisch veel verzet werk, maar nog onvoldoende om de beheerplandoelstellingen te behalen.

Educatief natuurbeheer

Parallel met de buurtwerking werd ook een educatief natuurbeheerproject uit de grond gestampt. Door natuurbeheer leuk en interessant te maken trekken

Groep	personen	dagen	mandagen
Bosbouwweek Steinerschool Gent	40	3	120
Bosbouwweek Steinerschool Lier	15	4	60
Bushcraft weekend CVN	70	0,5	35
Studie VLIO Oudenaarde	15	2	30
Zomerkamp KLJ Zwijnaarde-Zevergem	14	2	28
JNM Oude sokken werkweekend	25	1	25
Gevraagde hulp Frennetschool De 4 Tuinen	22	1	22
Teambiling KBC bank Brussel	26	0,5	13
Groenhout atelier	6	2	12
Praktijk Natuur- en groentechnische wetenschappen	5	2	10
JNM weekend	7	1	7
Totaal	245	19	362

jaar wordt berekend hoeveel hout er met de burens is afgedaan. Op basis van de aanwezigheden wordt dit hout dan weer onderling verdeeld. Een sociaal zeer mooi systeem dat niet alleen donkergroene freaks trekt. Het trekt ook jan met de pet die mogelijk geen kikker uit een pad kent, maar wel hout nodig heeft voor zijn kachel. In 2013 waren er in totaal een 50-tal burens, waarvan er gemiddeld 8 op de 18 georganiseerde werkdagen kwamen. Aangevuld met losse werkjes tijdens de week is dat

we externe groepen aan.

Om het effectieve aantal mandagen te kennen moeten we rekening houden met het feit dat de deelnemers van deze externe groepen meestal niet gewend zijn om buiten te werken. We gaan er hier gemakshalve even van uit dat hun efficiëntie half zo hoog is als van mensen die het werk wel gewend zijn. Daaruit volgt dat 295 verschillende vrijwilligers samen 37 dagen in het bos werkten, aan een equivalent van 349 mandagen.

Is al dat werk de moeite wel waard?

Kunnen we met al dat labeur de achteruitgang van biodiversiteit stoppen? Het zou ons hier te ver leiden om deze vraag wetenschappelijk correct te beantwoorden. Maar aan de hand van enkele voorbeelden kunnen we wel stellen dat het vele werk noodzakelijk is om de achteruitgang van de biodiversiteit te stoppen. De goede graslandsoorten waren wellicht grotendeels verdwenen zonder maaiwerkzaamheden. Zo was de lokale populatie van bosorchis bijna uitgestorven, ondertussen zijn er meer dan 100 keer meer bosorchissen. Tot 2002 waren er in Bos t'Ename 24 soorten dagvlinders waargenomen. Dankzij aangepast natuurbeheer zijn er ondertussen 38 soorten dagvlinders waargenomen, wat uniek is in Oost-Vlaanderen. Eén van die soorten is de grote weerschijnvlinder. Zijn rupsen leven o.a. op boswilg, een struik die je in elk dorp vindt. Toch zijn er maar 6 populaties

Donkergroen: potentieel geschikte percelen voor grote weerschijnvlinder (links) en keizersmantel (rechts) in Bos t'Ename; rode bollen betreffen effectieve waarnemingen in de periode 2003-2013.

van bekend in Vlaanderen. Hoe komt dat? De vrouwtjes leggen hun eitjes waar het relatief warm en vochtig is. Meestal staat boswilg ofwel in de volle zon waar het te droog is ofwel in de schaduw waar het te koud is. Middelhout is een zeer geschikte manier om in de halfschaduw relatief warme en vochtige plekjes te creëren op voldoende grote oppervlakte. Op de kaartjes op blz. 9 zie je waar in Bos t'Ename de potentieel geschikte percelen voor grote weerschijnvlinder liggen. Er werd rekening gehouden met de nodige vochtigheid, structuur en het voorkomen van boswilg. Op hetzelfde kaartje zie je de geschikte percelen voor een andere dagvlinder, de keizersmantel, en dit op basis van het voorkomen van bosviooltjes voor de rupsen en voldoende bloeiende bloemen voor de volwassen vlinders. Als beheerders inventariseren en monitoren we constant onze biodiversiteit. Je kan dat mee volgen via www.waarnemingen.be => gebieden100 => Bos t'Ename. We werken momenteel aan een nieuw boek dat de link tussen de geschiedenis en de biodiversiteit mooi weergeeft. We hopen dat u het kan lezen in 2017. We kunnen je ondertussen alvast verzekeren dat bij het zien van al die orchideeën en van één en zeker van meerdere grote weerschijnvlinders of keizersmantels samen, de vele uren, dagen, weken,

jaren werk voor onszelf onmiddellijk vergoed zijn. Het werk heeft een positief verschil gemaakt voor de lokale biodiversiteit.

Voetvolk van de toekomst

Om blijvend zorg te dragen voor de biodiversiteit zijn meer middelen nodig om meer professionele natuurarbeiders tewerk te stellen. Helaas is biodiversiteit van de politieke agenda gevallen. Nog meer werkdagen of meer mensen met de buurtwerking zijn welkom! Maar ook dat is niet oneindig. Externe groepen aantrekken die zin hebben in een dagje leuk en interessant werk, daar zien we nog extra groeimogelijkheden in en zullen er dan ook blijven op inzetten. Tot onze verbazing stellen we vast dat het leeuwendeel van mandagen niet geleverd wordt door de 'gemakkelijke klassieke groepen' zoals JNM en de praktijklessen van de richting 'Natuur- en groentechnische wetenschappen'. Het leeuwendeel van het werk wordt uitgevoerd door jeugdige groepen die een leuke en interessante tijd doorbrengen in de natuur. De meeste van die groepen blijven slapen in tenten in het natuurgebied. Ze leven even in en met de natuur. Met soms zeer speelse technieken krijgen we onze beheerdoelstellingen gerealiseerd. Zo werd een hut gebouwd uit takken en bladeren.

BUSHCRAFTWORKSHOPS

Agenda

- 15/03 Groenhout houtoogst (za)
- 18-19/04 Groenhout basisbewerking (vr - za)
- 10-11/05 Groenhout basisbewerking (za - zo)
- 16-18/05 Survival voeding (vr avond - zo)
- 30-31/05 Groenhout schaaftpaard (vr - za)
- 30/05-01/06 Steentijd koken (vr avond - zo)
- 14/06 Groenhout lepels snijden (za)
- 04/07-06/07 Survival voeding (vr avond - zo)
- 29-31/08 Steentijd koken (vr avond - zo)
- 17/10-19/10 Survival voeding (vr avond - zo)

Waar

Bos t' Ename
Braamburgstraat 43
9700 Oudenaarde

Praktisch

Interesse? Voor meer informatie en inschrijven kun je terecht op www.c-v-n.be

Contactpersonen

Pieter Blondé - educatief medewerker Oost-Vlaanderen
tel. 055 33 54 49 of e-mail pieter.blonde@c-v-n.be

Samenwerkingspartners

De groenhoutworkshops organiseren we samen met de professionals van Groenhout atelier: groenhoutatelier.blogspot.be
Terra Tools is onze partner voor de hoge kwaliteit handgereedschappen: www.terratools.be
De kookworkshops organiseren we samen met de professionals van Nomad & Rebel: www.nomad-and-rebel.be
En met het Provinciaal Archeologisch Museum Ename, PAM Ename, die als belangrijke taak heeft om historische gebruiken terug leven in te blazen.

Tijdens alle Bushcraft-activiteiten wordt het zogenaamde 'visitor payback system' toegepast. Door de natuur in te trekken verstoort je die namelijk ook ongewild. Er wordt dus iets teruggedaan om dit te compenseren. In Oudenaarde wordt hiervoor samengewerkt met de Werkgroep Bos t'Ename van Natuurpunt. Samen werken we aan het beheer en de inventarisatie van het gebied.

Bos t' Ename - Oudenaarde BUSHCRAFTWORKSHOPS Nieuw aanbod 2014

GROENHOUTBEWERKING

Groenhoutbewerking is een ambachtelijke, ecologische en vooral leuke vorm van met hout werken. Er wordt hout gebruikt dat je zelf kan oogsten. Direct na het vellen kan het hout met handtools omgetoverd worden in oerdegelijke maar verfijnde houten objecten, zoals lepels, maar ook (tuin)meubels en constructies. Een 'do it yourself'-methode van houtbewerking die de volledige kringloop van boom tot meubel omvat.

STEENTIJDKOKEN EN SURVIVAL VOEDING

Steentijd koken en Survival voeding draaien om het herkennen van eetbare planten, paddenstoelen, bessen, noten, wortels en insecten uit onze natuur. Wat kan, wat mag en wat mag niet verzameld worden van planten, wortels, paddenstoelen? Voorzie een eigen tentje en wees voorbereid om tijdens deze ultieme natuurervaring, de oerms in jezelf te ontdekken.

© Foto: Natuurfotografie: Dominique Weemaes

Keizersmantel

foto: Gunther Groenez

Deze bladeren kwamen van een plek waar we die net weg wouden hebben ten voordele van enkele tere plantensoorten zoals bv. bosviooltjes en grasland paddenstoelen die geen blaadjes op hun kop verdragen.

Visitor pay back

Vanuit het natuurreservaat stimuleren we cursussen over het gebruik van oude technieken zoals groenhout werk. Hierbij wordt vers gekapt hout met handwerktuigen omgetoverd tot houten gebruiksvoorwerpen. Over steentijdkoken hebben we even moeten beraadslagen. Enkel het feit dat deze cursus gebruikt maakt van kennis over natuur en een eersteklas natuurbeleving is trok ons niet over de streep. Voor de activiteiten die we laten doorgaan in het bos hanteren we het 'visitor pay back' principe. Dat gaat ervan uit dat we als mensen (on-) bewust een negatieve impact hebben op de natuur. In ruil daarvoor wordt iets met een positieve impact voor die natuur teruggedaan. Mee helpen met het beheer en/of de inventarisaties zijn daarbij vaste waarden. Vanuit Bos t'Ename (alsook vanuit CVN, Centrum Voor Natuur- en milieu educatie) werd kritisch geëvalueerd of 'bushcraft' (even leven in en met de natuur) initiatieven zoals steentijdkoken en survival voeding uit de natuur een pest of een zegen zijn. Als ze niet gestuurd worden kunnen ze een pest voor de natuur zijn. Door ze te begeleiden kunnen ze een zegen worden. Bushcraft

initiatieven krijgen jongere mensen actief de natuur in, waar hetzelfde niet steeds lukt met behulp van de klassieke natuur- en milieueducatie activiteiten. Voel je jezelf ook aangetrokken om bij te leren in de natuur en ondertussen bewust of onbewust bij te dragen aan de ontwikkeling van de biodiversiteit? Volg dan zeker eens een of meerdere van de cursussen die doorgaan in Bos t'Ename! Zie voor meer informatie onderaan op blz. 10.

Conclusie

Het intensief gevoerde natuurbeheer in Bos t'Ename heeft een positief effect op de lokale biodiversiteit. Om dit werk rond te krijgen wordt er gebruik gemaakt van professionele natuurarbeiders, een intensieve buurtwerking en externe groepen die op een leuke en interessante manier in de natuur willen zijn. Samenwerking met eerder ongebruikelijke partners in het natuurbeheer kan lonen. Zo kunnen goed begeleide bushcraft initiatieven via het visitor pay back principe bijdragen tot het behoud van bosorchis, grote weerschijnvlinder en keizersmantel.

Bronnen: Tack G., Van Den Brecht P. en Hermie M. 1993: Bossen Van Vlaanderen. Een historische ecologie, Davidsfonds Leuven.

KIES VOOR BIO-GROENTE- EN FRUITPAKKETTEN

- eigen teelt
- akkervers
- seizoensgebonden
- 15 afhaalpunten (depots)

OF BEZOEK ONZE HOEVEWINKEL

- dagelijks verse groenten en fruit
- dagvers biologisch brood en gebak
- biologische zuivelproducten en vleesvervangers
- herboristerij en natuurzuivere verzorgingsproducten

Openingsuren hoevewinkel: ma, di, do, vrij: 10u-13u en 15u30-18u30
woe: 13u30-18u30, zat : 9u-17u

Voor meer info, surf naar:
www.gastvrijeaarde.be
www.blauwkasteel.be

